

Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe

Uitgave 2013

Inhoud 2013

Voorwoord	3
Website SBDV	4
Het nieuwe Theaterseizoen is weer begonnen	5
Hoe ouder hoe wijzer	11
De Beekprik 1 en 2	13
Jaarprogramma 2013 – 2014	17
Bijzondere waarnemingen	21
Kraamzorg	27
Nestkastenproject Radio Kootwijk	29
Muizenissen	30
Wildobservatiepost Loenermark geopend	32
Paradox	34
Vrijwilligerswerk in natuurgebieden	35
Overzicht activiteiten	37
Giften	38

tekeningen: Henk Bonekamp / Foto's: SBDV.

De mens is het intelligentste van alle dieren en het meest dwaze.

Namens de dieren, Diogenes (412 - 323 voor Chr.)

Het voortbestaan van de diersoorten op aarde is afhankelijk van de gevoelige balans van de natuur. Tot nu toe hebben vele dieren de inbreuk van de mens op hun bestaan overleefd. Maar wanneer wij niet leren de dieren op hun juiste waarde te schatten en een plaats op deze aarde voor hen zeker stellen, bestaat het gevaar dat wij de rijke en kleurrijke wereld ontdoen van vele bewoners. Wij hopen en geloven dan ook dat u, samen met ons, ons enthousiasme voor de dierenwereld in al zijn vormen kunt delen.

Voorwoord.

Hoewel de zomer niet zinderend heet was heb ik het gevoel dat we best een redelijke zomer hadden. We hebben weer heel wat keren buiten gegeten en ook menigmaal van een ontbijtje op zondagmorgen in de zon genoten. Onze bestuursfietsstocht viel op 19 augustus. Dit was wel een zinderend hete dag met herinneringen aan Zuid-Frankrijk of Toscane. Kasteel Nijenbeek bij Voorst lag er indrukwekkend bij in de trillende lucht. Wat is mooier? Toscane met pastelkleurige landhuizen en cipressen of het IJssellandschap in welk seizoen dan ook.

We hebben weer heel wat mooie fiets- en wandeltochten gemaakt. Met hemelvaart om 7.30 uur fietsten we door de poort van de Hoge Veluwe. Langs de IJssel van Oene naar Terwolde was ook prachtig. De dorps-ommetjes, of klompenpaden bij Oene en de Vecht waren heel verrassend. Je loopt door weilanden, over een erf, over een schouwpad langs een wetting, over een zandweg tussen het koren door. Fietsend door het Deelerwoud vraag je je af waar de olifanten en giraffen zijn. Bijna on-Nederlands. Ook prachtig, maar buiten de Veluwe, waren de weekendjes bij Denekamp en het Drentse Aangebied. Kortom, veel gelegenheid om te genieten van onze mooie Veluwe en omgeving. Doen!!

Bovenstaand is leuk en aardig (vind ik) maar laatst las ik ook iets “schokkends”. Als je vroeger een rit maakte met de auto dan moest je nadien behoorlijk poetsen en boenen om de voorruit en de koplampen te ontdoen van de honderden geplette insecten. Zijn er zoveel minder insecten of waar ligt het aan. Ik besef ineens dat ook ik al lang niet meer gepoetst en geboend heb. Ik hoop dat het aan de stroomlijn van de moderne auto's ligt, maar het stemt wel tot nadenken.

Ik schrijf dit voorwoord op een van de mooiste herfstsdagen tot nu toe. De temperatuur is ook geweldig. Ik merk dat ik een soort haast en onrust krijg omdat ik nog zoveel mooie dingen wil doen en zien voordat de winter koud en nat toeslaat, hoewel sneeuw en een stukje schaatsen ook niet gek zijn. Ik stop ermee en besef dat het een “hak op de tak”-voorwoord is geworden, maar ik hoop dat het ook een inspirerend voorwoord is geworden. Ga erop uit zoveel je kunt en geniet met volle teugen. Mocht dit voorwoord bijdragen tot “vaker er op uit gaan”, “verwondering” of “bewondering”, dan zijn wij tevreden.

Het Bestuur van de Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe wenst u en de uwen veel gezondheid en heel veel goede buitenmomenten toe in dit nieuwe jaar.

Henk Bonekamp

Website

Pauline Kats-Oostvogels

De website van Dierenwereld Veluwe is alweer anderhalf jaar actief. We kunnen nu eigenlijk niet meer spreken van de 'nieuwe' website. Toch blijft het woord nieuw wel belangrijk voor u en voor ons. Nieuwe verhalen, nieuwe foto's, een nieuwe jaargenda en hopelijk nieuwe donateurs om nieuwe projecten te financieren en ondersteunen.

Natuurlijk vergeten we onze 'oude' donateurs niet. Dankzij u bestaan wij als stichting en kunnen we met z'n allen prachtige projecten op de Veluwe ondersteunen. Er ligt weer een heel nieuw jaar voor ons, een nieuw jaar waarin ik weer met veel plezier aan de website werk en achter verhalen aanjaag om de nieuwsrubriek te vullen. Want de verhalen komen niet vanzelf. De bestuursleden maken van alles mee en hebben veel kennis over de natuur. Zij delen dat graag met u. Ikzelf leer ook nog elke keer bij over alles wat de Veluwe te bieden heeft. Ik zal u maar niet vertellen dat ik in mijn beginjaren in huize Kats dacht dat de kleine schorseneer een vlinder was....

Wilt u iets meer weten over een bepaalde diersoort, plant, boom of natuurfenomeen, aarzel dan niet en laat het ons weten. Dat mag natuurlijk live, als u een van ons spreekt, maar dat kan ook via het contactformulier op de website. Wij schrijven er dan een informatief artikel over en plaatsen het bij de nieuwsberichten. Misschien moet ik me eens verdiepen in de kleine schorseneer?

Andere op- of aanmerkingen zijn uiteraard ook van harte welkom. We houden u in 2013 ook digitaal weer op de hoogte van alle natuurpracht op de Veluwe.

Het nieuwe Theaterseizoen is weer begonnen

Henry Kats

Dit artikel wemelt van grofwildtermen en jagerstaal zoals die in het "groene wereldje" nogal eens worden gebruikt. Het artikel wordt beëindigd met een verklarende woordenlijst waardoor het veel begrijpelijker wordt.

"Het nieuwe Theaterseizoen is weer begonnen", dit staat in stad en dorp te lezen bij alle schouwburgen en theaters. Maar veel mensen weten niet dat er ergens, midden in het bos, ook een theater staat: het Natuurtheater van Staatsbosbeheer in de boswachterij Ugchelen Hoenderloo. Ik heb het voorrecht om daar, voor Staatsbosbeheer, een van de natuurgidsen te zijn. Na ongeveer een uur wandelen door het bos komen we bij het Natuurtheater aan. Het kan met recht een theater genoemd worden. Binnen lijkt het op een blokhuttheater met geweien aan de wand. Er is een bar waar men koffie, thee of sap kan krijgen. Diverse spots zorgen voor een bijzondere verlichting. Er zijn twee toiletten aanwezig waar, na de wandeling, graag gebruik van wordt gemaakt. Voor het raam hangen rode pluuche gordijnen met koorden zoals gebruikelijk is in een theater. De bezoekers nemen plaats op kuipstoeltjes, de gordijnen gaan open en het theater kan gaan beginnen. De bezoekers hebben uitzicht op een grote wildakker waar het wild regelmatig komt laveien. Ontspiegelde ramen zorgen ervoor dat wij het wild wel, maar het wild ons niet kan zien. Omdat we binnen zitten kan het wild geen verwaaiing van ons krijgen. Vanuit de stoeltjes kan het publiek genieten van het uitzicht en krijgt men uitleg over de levenswijze van, onder andere, edelherten en wilde zwijnen. Er wordt verteld over het natuurbeleid van Staatsbosbeheer, ecoducten op de Veluwe en ecologische verbindingzones.

Hoe anders was dat vroeger, we gingen met een groep mensen naar de wildkansel in het Staatswildreservaat (nu boswachterij Ugchelen- Hoenderloo). Het was een wildkansel op palen in de buurt van de Braamberg met prachtig uitzicht op een wildakker, het toilet was het bos en iets te drinken moest je zelf meenemen. Ik heb daar nog het Staats-of Imbosch-hert gezien, een kapitale achttienender (of ongelijke twintigender). Dit hert stak in de bronsttijd de vroegere tweebaans-rijksweg Apeldoorn-Arnhem (nu de A-50) over, van de Midden-Veluwe naar de Zuidoost-Veluwe, toen de wildviaducten Woeste Hoeve en Terlet er nog niet waren. Vandaar zijn naam, hij kwam voor in het voormalige Staatswildreservaat en de Imbosch, leefgebied en bronstgebied. Toen ik hem zag had zijn gewei nog een basthuid. Met zijn voorlopers deelde hij een tik uit naar een ander hert dat hem hinderde. Roodwild in de bast weet dat een bastbeschadiging nadelige gevolgen kan hebben voor de ontwikkeling van het gewei. We hebben het dan niet over een teruggezet gewei maar over beschadiging. Ze zullen elkaar tijdens het opzetten niets doen met hun gewei.... tot de bronst.

Voor de eerste excursie zou starten ben ik zelf een keer naar het Natuurtheater gegaan om er weer een beetje in te komen en ik was benieuwd of zich wild zou aandienen. Bij aankomst was er nog geen wild te bespeuren en ben ik even op de akker gaan kijken. Er waren veel prenten te zien en overal lag boonsel van rood- en zwartwild. Ik ging weer snel weg om geen verstoring te veroorzaken. Kort na mijn vertrek liet een jonge aangezogen zeug zich zien op de wildakker. Haar frislingen hebben zich niet laten zien, die lagen vast nog in de ketel. Even later kwamen vanuit de dekking vier stuks kaalwild met twee spitsers. Het roedel bestond uit twee hindses, twee smaldieren en de twee spitsers. Een van de hindses was jong en erg mooi, slanke drager en een prachtig gevormde kop. Als die in de bronsttijd beslagen zal worden dan zal ze zeker een pracht kalf zetten. Na een tijdje kwam er een rotte van vijf wilde zwijnen. Het begon al wat te schemeren waardoor ik ze moeilijk kon aanspre-

ken. Rustig ben ik weer vertrokken uit het Natuurtheater naar het zandpad waar ik de auto had neergezet.

Bij de eerste publieksexcursie was het meteen een groot succes. Twee jeugdige deelnemers mochten de gordijnen openen en.....op de akker stond een rotte wilde zwijnen, drie jonge zeugen met zeven frislingen en een overloper keiler. Twee zeugen waren aangezogen dus waren de zeven biggen van deze zeugen. De varkens bleven op de wildakker rustig wat wroeten met hun wroetschijf. Een uur later zagen we twee herten in bastgewei in de dekking staan. Het voorste hert zekerde langdurig met zijn windvang terwijl het gehoor naar allerlei kanten draaide om de omgevingsgeluiden op te vangen. De glimmende lichten staarde in onze richting, had hij ons in de gaten? Na korte tijd was het vertrouwd en traden ze uit. De herten waren nog bezig met het schuiven van hun geweien. Een paar weken later heb ik ze, kort na het vegen, opnieuw gezien vanuit het Natuurtheater tijdens een excursie. Het oudste hert had een pracht gewei opgezet met grote enden aan de stangen. Oogend, ijstak, middentak en een schitterende kroon. Ik meende in een van de kroontakken nog een klein end te zien. Dan zou het een ongelijke veertienender kunnen zijn. Voor mij is het nu een twaalfender, echt een dier dat kan uitgroeien tot een kapitaal hert. Graag zou ik na het afwerpen zijn stangen met pareling, zegel en rozenkrans eens goed willen bekijken. Het is heerlijk om de mensen van alles te vertellen over ons mooie roodwild. Ik vertel hen bijvoorbeeld dat het bij kalfjes moeilijk is om de sekse te onderscheiden. Het is wel te zien als ze urineren. Een mannelijk dier pekelt tussen de voor- en achterlopers en een vrouwelijk dier iets achter de achterlopers.

Tijdens volgende excursies liet het wild zich iedere keer goed zien. Het is meestal zwartwild dat komt zoelen maar steeds vaker komt daar roodwild bij. Gedurende de wandeling naar het Natuurtheater zien we bijna altijd prenten van roodwild. Een goede kenner kan aan de prenten, het prentzegel, aflezen of we met kaalwild of herten te maken hebben en hoe oud ze ongeveer zijn. Jonge dieren hebben punten aan de schalen, bij oude dieren zijn de schalen afgestompt. Soms horen we onderweg naar het Natuurtheater een ree blaffen. Dat lijkt niet op het blaffen van een hond, het is een heel apart geluid. De rekke (of rikke) scheldt iets uit dat lijkt op "Bau" en

de bok heeft met een "Beu" geluid dat klinkt alsof de toon achter in de azer is ontstaan. Het is een waarschuwingsroep dat er gevaar dreigt. Kaalwild zien we niet vaak bij het Natuurtheater. Die hebben hun leefgebieden in een wat voedselrijker gebied bij de Hoog-Buurlose heide en het ISK (Infanterie Schietkamp). De herten komen meestal vanaf een wildwissel de akker op. Bijna altijd gaan ze eerst naar de liksteen waar ze met hun likker langs gaan. In de feisttijd laveien ze vrij lang op de wildakker en slaan wel eens met hun geweien in de vegetatie. Ze worden onrustig, de bronst komt er aan.

In de bronsttijd vertrekken de herten richting de Hoog-Buurlose heide, op zoek naar kaalwild om daar een bronstroedel mee te kunnen vormen. Tijdens de hoogbronst, half september tot de eerste week van oktober, zijn er bronstexcursies vanuit het Natuurtheater. Daar krijgt men, onder het genot van koffie, thee of fris, uitleg over de geweicyclus, de roodwildbronst en de verschillen in het burlen van de herten. Daarna vertrekken we naar de Hoog-Buurlose heide voor een wandeling door het bos en komen uit op de heide. Vaak kan je het geburl al horen zodra je de heide opkomt. Herten zien lukt zelden, soms zien we met de verreijker wel eens een hert maar het wordt snel donker als we op de heide zijn aangekomen. Het meest indrukwekkende is toch wel het horen van de bronst op een steeds donker wordend heideveld. De diepe bronstroep van een plaatshert of het hoge timbre van een jong bijhert. Daar komt dan bij het prachtige uitzicht op het hoogste punt van de Hoog-Buurlose heide. We lopen daarna richting het ISK waar de vleermuizen langs de bomenrij op vliegende insecten jagen. Met behulp van een vleermuisdetector laat ik de ultrasonore geluiden die vleermuizen uitzenden horen aan de deelnemers. Inmiddels is de schemering over gegaan in de beginnende nacht, de maan verlicht de omgeving. Naast het geburl valt ook op hoeveel vliegverkeer er in de lucht is. Aan het strooilicht in de lucht is te zien waar Apeldoorn en Amersfoort liggen. Dit alles maakt zo een avond tot iets om niet snel te vergeten.

Verklarende woordenlijst:

<i>Wildakker</i>	<i>akker waarop voedsel in de vorm van grassen, planten of boompjes te vinden is als voedsel voor het wild</i>
<i>Laveien</i>	<i>grazen of al lopende voedsel tot zich nemen (op lavei gaan)</i>
<i>Verwaaiing</i>	<i>het opvangen van geur door het grofwild</i>
<i>Kapitaal</i>	<i>kwaliteitsuitdrukking in gunstige zin, bijvoorbeeld kapitaal hert (een gewei met minstens 12-enden)</i>
<i>Achttienender</i>	<i>gewei met aan iedere stang 9 enden</i>
<i>Ongelijke twintigender</i>	<i>gewei met aan een stang 9 en de andere stang 10 enden</i>
<i>Bronsttijd</i>	<i>paartijd van de edelherten / damherten / reeën</i>
<i>Basthuid</i>	<i>grijze fluweelachtige behaarde huid met veel bloedvaten om het nieuwe gewei</i>
<i>Voor- en achterloper</i>	<i>voorpoot en achterpoot edelhert</i>
<i>Roodwild</i>	<i>benaming voor edelhert m.b.t. roodbruine zomervacht</i>
<i>Bastbeschadiging</i>	<i>beschadiging van basthuid waardoor afwijkingen in het gewei ontstaan</i>
<i>Terugzetten</i>	<i>veranderingen in het gewei door leeftijd of door ziekte</i>
<i>Prenten</i>	<i>hoefafdrukken in de grond van wild</i>
<i>Boonsel</i>	<i>uitwerpselen van grofwild</i>
<i>Zwartwild</i>	<i>verzamelnaam voor wilde zwijnen m.b.t. hun donkere wintervacht</i>
<i>Aangezogen</i>	<i>duidelijk waarneembare tepels variërend in grootte.</i>
<i>Frislingen</i>	<i>biggen van het wild zwijn</i>
<i>Ketel</i>	<i>slaapplaats voor zwartwild</i>
<i>Kaalwild</i>	<i>hinds, smaldieren en kalveren van het roodwild (zonder gewei)</i>
<i>Roedel</i>	<i>groep edelherten (of damherten)</i>
<i>Hinde</i>	<i>vrouwelijk edelhert</i>
<i>Smaldier</i>	<i>vrouwelijk edelhert dat het tweede jaar is ingegaan</i>
<i>Spitsr</i>	<i>mannelijk edelhert die het tweede jaar is ingegaan en zijn eerste, meestal onvertakte, gewei heeft opgezet, wordt ook hert van de eerste kop genoemd</i>
<i>Drager</i>	<i>hals van hert of hinde</i>
<i>Beslaan</i>	<i>paren /dekken van hinde door hert</i>
<i>Zetten</i>	<i>baren (het werpen) van kalveren</i>
<i>Rotte</i>	<i>groepsnaam voor wilde zwijnen</i>
<i>Aanspreken</i>	<i>het grofwild beoordelen op algehele gesteldheid van individuele dieren</i>
<i>Overloper</i>	<i>big van wildzwijn in tweede levensjaar als de nieuwe generatie is geboren</i>
<i>Keiler</i>	<i>mannelijk wildzwijn</i>
<i>Wroeten</i>	<i>zoekend graven door wilde zwijnen naar b.v. insectenlarven</i>
<i>Wroetschijf</i>	<i>kraakbeengedeelte met verharde neushuid van wilde zwijnen</i>
<i>Bastgewei</i>	<i>gewei omgeven door basthuid met bloedvaten voor aanvoer groeistoffen gewei</i>
<i>Zekeren</i>	<i>het scherp opletten van het grofwild, naar onraad speuren</i>
<i>Windvang</i>	<i>neus van edelhert</i>
<i>Gehoor</i>	<i>oren van edelhert</i>
<i>Lichten</i>	<i>ogen van edelhert</i>

<i>Uittreden</i>	<i>het uit de dekking komen van het grofwild</i>
<i>Schuiven</i>	<i>het bijna zien groeien van het gewei</i>
<i>Vegen</i>	<i>het ontdoen van de basthuid aan bomen, nadat de bloedvaten zich gesloten hebben</i>
<i>Opzetten</i>	<i>het groeien van het nieuwe gewei</i>
<i>Enden</i>	<i>vertakkingen aan de stangen van het gewei</i>
<i>Stangen</i>	<i>linker of rechterhelft van een gewei</i>
<i>Oogend, ijstak, middentak, kroon</i>	<i>de enden aan een stang, beginnende bij de oogtak</i>
<i>Ongelijke veertienender</i>	<i>aan een stang 7 enden, andere stang minder dan 7 enden</i>
<i>Twaalfender</i>	<i>gewei met aan iedere stang 6 enden</i>
<i>Afwerpen</i>	<i>afwerpen van het gewei van de rozenstok (afwerpstangen)</i>
<i>Pareling</i>	<i>ribbeling aan de buitenzijde van de geweistangen</i>
<i>Zegel</i>	<i>geelwitte breukvlak aan de basis van de afwerpstang</i>
<i>Rozenkrans</i>	<i>bepaalde verdikkingen aan de basis van het gewei (ook roos genoemd)</i>
<i>Pekelen</i>	<i>urineren</i>
<i>Zoelen</i>	<i>modderbad nemen om huid van parasieten te reinigen</i>
<i>Prentzegel</i>	<i>afdruk in de grond van de schalen (hoeven) van grofwild</i>
<i>Schalen</i>	<i>gespleten hoef van grofwild</i>
<i>Blaffen</i>	<i>waarschuwingroep of angstroep van reeën</i>
<i>Rekke of rikke</i>	<i>vrouwelijk ree</i>
<i>Azer</i>	<i>bek van het edelhert</i>
<i>Wildwissel</i>	<i>padenstelsel in bossen waar wild gebruik van maakt om zich te verplaatsen</i>
<i>Liksteen</i>	<i>blok leem vermengd met zout waaraan het grofwild likt; de stoffen die hierbij worden opgenomen spelen een rol bij de opbouw van het gewei</i>
<i>Likker</i>	<i>tong van grofwild (ook wel lekker genoemd)</i>
<i>Feisttijd</i>	<i>periode in de nazomer waarin de herten hun vetreserves opbouwen</i>
<i>Bronstroedel</i>	<i>vrouwelijk roodwild roedel (vaak met plaatshert) in de paartijd.</i>
<i>Hoogbrons</i>	<i>periode met de meeste bronstactiviteit</i>
<i>Plaatshert</i>	<i>een hert, dat bij een bronstroedel staat en dit territorium domineert en verdedigt tegen mededingers</i>
<i>Bijhert</i>	<i>erten die vaak in de dekking aanwezig zijn en niet in de buurt van het plaatshert komen</i>
<i>Burlen</i>	<i>geluid dat herten in de bronsttijd laten horen (ook bronstroep genoemd)</i>

Hoe ouder hoe wijzer?

René Wervers

Mookerheide, augustus 2012, vakantie. Heerlijk wandelen door het schitterende gebied onder Nijmegen, de uitlopers van wat eens opgeduwde “bergen” waren met ijs, veranderd in heuvels met smeltwaterdalen. Prachtig glooiend landschap en schril contrast met het Cuyckse vlakke land. Je raakt er niet op uitgekeken. Verderop zie ik een man lopen, naar schatting van de pensioengerechtigde leeftijd, met een hond. Hond los, terwijl in dit gebied Schotse Hooglanders het natuurbeheer doen. U weet wel, van die zachtardige dieren met enorme horens.

Het onderwijs was in de tijd dat deze heer jong was aanzienlijk strakker gevormd dan nu. Mijnheer heeft vast goed leren lezen. En toch loopt die hond los. Het bordje van Natuurmonumenten is niet te missen, sterker nog, er staan er twee. En toch loopt die hond los.

Ik hoor wel eens: de jeugd heeft geen respect, denkt niet na, doet alleen maar computerspelletjes, is egoïstisch. M.a.w. wij ouderen zijn goed opgevoed, kunnen goed lezen en weten hoe het hoort. En toch loopt de hond los, ondanks twee bordjes.

De man zal vast gedacht hebben: nee hoor, mijn hond doet zo iets niet, die blijft altijd op het pad. Voor mij gelden die twee bordjes niet. Als de heer door de beheerder erop aangesproken wordt (met bon), wordt hij nog boos ook. Hij smijt de notabene meegenomen riem op de grond, en loopt rood aan. De hond vlucht van ellende de auto in. Dat doet z'n baas nooit!

Nauwelijks twee dagen later hoor ik van mijn campinggasten dat zij op diezelfde Mookerheide gevlucht zijn voor een op hol geslagen kudde Schotse Hooglanders, die dwars door zo'n smal smeltwaterdal naar vrije ruimte probeerde te komen.

Ziet u dat voor zich, zo'n kudde van die enorm sterke dieren met enorme hoorns die recht op u afkomt in een smal dal? Ik vraag mij af of de eigenaar nog steeds zal zeggen: mijn hond, nee hoor dat doet ie nooit.

Beste lezers, dit is een waar gebeurd verhaal. Ik vraag u allen, mocht u mensen in het bos tegenkomen met los lopende honden, hen erop aan te spreken en hun de mogelijke gevolgen van een jagende hond duidelijk te maken. Je zal maar een jong reekalf zijn.

De beekprik

Gert-Jan Blankena

Ecoloog Gert-Jan Blankena doet in de wekelijkse rubriek Buitengewoon van de Stentor verslag van zijn zwerftochten door de Veluwe natuur. Deze keer het curieuze wel en soms beklagenswaardige wee van de beekprik.

Zeldzame beekprik herovert de Grift.

In de flanken van de Oost-Veluwe ontspringen een groot aantal beken en sprengen. Die natuurlijke brongebieden zijn vanaf de zeventiende en achttiende eeuw uitgegraven tot sprengen, dit om meer water te krijgen in de beek. Dat water was nodig om watermolens aan te drijven. Een spreng is dus een kunstmatige, door mensen aangelegde beek. Omdat dit water een jarenlange reis door de zandpakketten van de Veluwe heeft gemaakt, is het extreem zuiver. Je zou het zonder risico kunnen drinken. Door die speciale kwaliteit, gecombineerd met een hoog zuurstofgehalte, een constante temperatuur en een bepaalde stroomsnelheid, heeft zich hier een heel bijzonder visje kunnen vestigen: de beekprik. Uiterst zeldzaam en zwaar beschermd onder Europese regelgeving. Een klein, palingachtig visje dat er vijf tot zeven jaar over doet om van een larfje van één centimeter uit te groeien naar een volwassen visje van wel tien tot veertien centimeter. De beekprik leidt een leven waar je niet jaloers op hoeft te zijn. De larve leeft zo'n vijf tot zes jaar in de modder van een spreng als een blind en hulpeloos wezentje. Zo tegen het einde van de winter verandert de prikkenlarve in een volwassen dier: hij krijgt

ogen, vinnen én... geslachtsorganen. Maar in ruil daarvoor verliest de prik zijn maag- en darmstelsel: hij kan niet meer eten. Omstreeks half maart verlaat hij zijn modderige bestaan om stroomopwaarts te trekken, op zoek naar partners. Dat is het meest geschikte moment om beekprikken te gaan zien. Daarvoor zijn vooral de bovenlopen van de beken geschikt, en dan vooral de plekken waar de stroomsnelheid zo groot is dat een grintbodem is ontstaan. Want op die plekken bouwen de prikken hun paaiplaatsen: in de beekbodem worden steentjes zo verplaatst dat er een sleuf ontstaat. Alle steentjes worden zorgvuldig schoongemaakt en de wijfjes zetten hier hun eitjes op af. De mannetjes hangen boven de eitjes en zetten de zaadcellen af.

In één zo'n paaisleuf kunnen wel enkele tientallen prikken door elkaar wriemelen! En daarna? Dan is het afgelopen met het prikkenleven. Het beestje sterft al na enkele dagen. Niet een echt spectaculair leven dus! Maar wel een dier waar we trots op zijn dat hij er nog is, juist hier op de Oost-Veluwe. Vroeger stonden bijna alle beken op de Oost-Veluwe via de Grift met elkaar in verbinding. Maar bij de aanleg van het Apeldoorns Kanaal zijn ze van de Grift afgekoppeld. Het water van de beken was nodig om het Kanaal op peil te houden. Maar daardoor raakten de leefgebieden van de beekprik van elkaar geïsoleerd. Er was geen uitwisseling meer mogelijk. Er zijn beken waar de beekprik niet meer in voorkomt. Dat zijn beken die in het verleden zijn vervuild door de papierindustrie en wasserijen. Een aantal van die beken is inmiddels gesaneerd en in principe geschikt voor prikken. Maar hoe moeten ze daar komen? Door de oude situatie weer te herstellen: de beken zijn/worden weer op de Grift gezet waardoor de prikken ze opnieuw kunnen koloniseren. Daardoor zwemmen er nu in de Grift in het centrum van Apeldoorn paaiende beekprikken, zowel in de Hofstraat als in het nog niet zo lang geleden aangelegde traject in de Beurtvaardersstraat. Welke stad kan zeggen dat ze een communautair beschermd visje in het centrum hebben rondzwemmen?

Beekprik verstopt zich graag in bagger

Gert-Jan Blankena

Redactie: In de Stentor van 13 oktober 2012 schreef Gert-Jan nog een artikel over de beekprik. Dit sloot zo goed aan bij zijn andere artikel over dit bijzondere waterdier dat we hebben besloten beide artikelen over de Beekprik in dit boekje op te nemen!

Ecoloog Gert-Jan Blankena doet in de wekelijks rubriek Buitengewoon in de Stentor (Apeldoornse krant) verslag van zijn zwerftochten door de Veluwe natuur. In deze aflevering een bijzondere reddingsactie van de beekprik.

Op de flanken van de Veluwe ontspringen veel beken. Die konden ontstaan doordat op de grote zandbult die we Veluwe noemen veel regen valt. Apeldoorn is niet voor niets de (bijna) landskampioen neerslag. De regen zakt weg in het zand en komt er aan de voet van de Veluwe weer uit, vooral in de diep uitgesleten dalen van de Veluweflank. Vanaf daar volgt het water als beekje zijn weg naar beneden, op weg naar de IJssel. Veel van die oorspronkelijk natuurlijke beken zijn vergraven tot sprengen. Met als doel er watermolens mee aan te drijven. Al die waterstromen en -stroompjes hebben één ding gemeen: ze stromen. En dat betekent dat ze allerlei spullen meenemen vanaf hun oorsprong naar beneden. Bladeren, takjes, slib, zand en rommel. Lang niet al dat materiaal komt uiteindelijk in de IJssel terecht. Zodra de stroomsnelheid iets afneemt bezinkt het. Dat betekent dat beken en sprengen veel onderhoud vragen. Als er niets wordt gedaan, slibben ze dicht en stagneert de waterafvoer. En dat geeft problemen in de omgeving, want afstromend water zoekt altijd wel ergens een uitweg.

Eén van de mogelijkheden van onderhoud is het aanleggen van een slib- of zandvang. In de beek wordt een diepte aangelegd, een soort vijver dus. In zo'n zandvang komt de stroming gedurende korte tijd nagenoeg tot stilstand. Hierdoor kan al het materiaal bezinken dat door het water is meegevoerd. Zo'n beek hoeft dan minder vaak uitgebaggerd te worden. Wel moet de zandvang, als die volgeslibt is, worden leeggehaald.

In nogal wat Veluwe beken leeft een bijzonder visje: de beekprik. Zwaar beschermd met zelfs een Europees aureooltje boven zijn kopje. Laten deze beestjes

nu een voorkeur hebben voor een zand- of slibvang! Jonge beekprikken leven een jaar of vijf, zes in de modder van een beek. Bij voorkeur op plekken waar blad is overspoeld met zand en slib. Dat is precies wat er gebeurt in een zandvang! Onlangs is een zandvang in de Oude beek bij Lieren uitgebaggerd. Dank zij de activiteiten van de visclub de Prik en het IVN was deze plek inmiddels bij het waterschap bekend als 'hotspot' voor beekprikken. Bij de schoonmaak vraagt dit om een speciale aanpak, want ook een waterschap is gebonden aan de regels van de Natuurbeschermingswet. En zo ontstond er een spontane samenwerking tussen een aantal vrijwilligers van het IVN en het waterschap. Op een zaterdag, bepaald geen werkdag voor een waterschap, maar juist wel voor vrijwilligers, werd de zandvang gebaggerd. Een graafmachine haalde bakken vol modder uit de vang. De bagger werd in laagjes uitgespreid zodat de IVNers de gelegenheid kregen om de beekprikken er uit te vissen. En dat waren er nogal wat: een kleine 400 beekprikken konden uit de modder worden opgepakt om later weer te worden teruggezet. Een bijzondere gelegenheid, want wanneer zie je als gewone sterveling nou een beekprik? Laat staan 400! Ik ben nieuwsgierig naar het werkelijke aantal beekprikken dat daar leeft. Een prik doet er zoals gezegd 5-6 jaar over om zich te ontwikkelen tot een volwassen exemplaar. De jongste dieren, die van één en twee jaar oud, zijn zó klein dat je ze mist. Die zijn dus in de modder achtergebleven, wat betekent dat er minimaal 1/3 van de populatie verloren is gegaan. Maar hoe groot is die populatie? En hoeveel prikken mis je wel niet bij zo'n reddingsactie? Waarschijnlijk gaat het om een veelvoud van het aantal gevonden dieren. Gelukkig is zo'n zandvang maar een klein gedeelte van het leefgebied van de prik. Ze kunnen de hotspot weer snel koloniseren; de schade is dus beperkt.

Jaarprogramma excursies en dialezingen

2013-2014

Voor de excursies wordt u verzocht zich minimaal één dag van te voren aan te melden. Aangezien de excursies ook voor niet-donateurs toegankelijk zijn, is het verstandig zich zo snel mogelijk aan te melden. De burltocht is exclusief voor donateurs, hierbij is slechts één introducté per donateur toegestaan.

Maximaal aantal deelnemers voor alle excursies is 25 en ... vol is vol.

Aanmelden voor alle excursies bij voorkeur via: info@sbdv.nl o.v.v. naam, excursiedatum, aantal deelnemers en uw telefoonnummer. U kunt zich ook telefonisch aanmelden van ma. t/m do. tussen 19.00 en 20.00 uur op nummer 055-5413909.

Zaterdag 9 maart 2013.

Beamerlezing door: Jan Huttinga.

Titel: "Door de vier seizoenen heen gezien".

Nog nooit vertoonde beelden! Jan Huttinga, jachttopzichter van het Kroondomein, is overgegaan op digitale fotografie en lezingen met een beamer. Daarvoor heeft hij alle opnames opnieuw gemaakt. Hij is in de bijzondere omstandigheid dat hij in zijn werkgebied, het Kroondomein, telkens weer geconfronteerd wordt met de natuur in al zijn facetten. Schitterende foto's heeft hij in de afgelopen jaren gemaakt. Deze middag laat hij u meegenieten! Aanmelding niet nodig.

Aanvang 14.00 uur in het Dorpshuis Ugchelens Belang, Bogaardslaan 81, 7339 AN Ugchelen (Apeldoorn). Vanuit Apeldoorn te bereiken met bus 10.

Zaterdag 20 april 2013.

Een excursie naar de nieuwe wildobservatiepost in de Loenermark

(zie elders in dit boekje). Dit prachtige natuurterrein is 1156 ha. groot en ligt tussen Arnhem en Apeldoorn. In het heuvelachtige gebied leven o.a. edelherten, dassen, reeën en wilde zwijnen.

Verzamelen om 14.00 uur op de parkeerplaats aan de parkeerplaats "Het Dichte Gat". U kunt dit bereiken door vanuit Loenen richting Hoenderloo aan te houden. Na 1,5 km vindt u de parkeerplaats 'Het Dichte Gat' aan de linkerkant op de Groenendaalseweg. Vanuit Apeldoorn gaat u via de Arnhemseweg richting Woeste Hoeve (rechter tunnelbuis van wildviaduct Woeste Hoeve, parallel aan de A-50) met de bocht mee naar links, de Groenendaalse weg. Even vóór het Ereveld Loenen is rechts de parkeerplaats. Bent u in het bezit van een verrekijker, neem die dan mee. De excursie zal ongeveer 3 uur duren. Voor deze excursie dient u zich aan te melden.

Maandag 13 mei 2013.

Excursie in Koninklijk Park Het Loo te Apeldoorn.

Een excursie in een prachtig gebied met heel veel historie, een kasteel, bijzondere planten en bomen, allerlei gebouwtjes en gedenktekens. Deze excursie naar het Koninklijk Park van Paleis Het Loo zal onder leiding staan van dhr. B. Maassen. We maken een ongeveer twee uur durende wandeling door het Paleispark. De tuinen van het oude kasteel Het Loo zijn in deze periode toegankelijk voor publiek. Het kasteel zelf is niet te bezichtigen.

Verzamelen om 14.00 op de parkeerplaats bij het entreegebouw van Paleis Het Loo, Amersfoortseweg Apeldoorn. De toegangsprijs van € 1,50 tot het Paleispark komt voor eigen rekening. Paleis Het Loo is op maandag gesloten, het parkeren is in dat geval gratis. Uitzonderingen nagelaten bij bijzondere tentoonstellingen, dan moet u bij het entreegebouw uitrijmunten á € 3,- kopen om de parkeerplaats weer te verlaten. Voor deze excursie dient u zich aan te melden.

Zaterdag 6 juli 2013.

Excursie in het Kroondomein, de omgeving van de Uddeler heide.

Een wandeling met veel afwisseling in een bijzonder mooie omgeving. We komen door dennenbossen, loofbossen en heidevelden. Gedurende de wandeltocht is er kans om het aanwezige wild te zien. Bent u in het bezit van een verrekijker, neem die dan mee. De excursie zal ongeveer 3 uur duren.

Verzamelen om 14.00 uur op de parkeerplaats aan de Aardhuisweg. Vanuit Apeldoorn: de Amersfoortse Weg, rechtsaf de Aardhuisweg richting Uddel, na een flauwe bocht is links een parkeerplaats bij de grindweg naar Uddel. Voor deze excursie dient u zich aan te melden.

Woensdag 25 september 2013.

Bronstexcursie (alleen voor donateurs, slechts één introducté per donateur toegestaan). Ieder jaar is het weer een belevenis om de edelherten te horen burlen tijdens de bronsttijd. Een wandeling waarbij het snel donker wordt geeft het bos een totaal ander uiterlijk. Geluiden gaan mee spelen. De edelherten maar ook bosuilen en andere nachtdieren laten zich horen.

Verzamelen om 19.00 uur op de parkeerplaats in het Kroondomein ingang Amersfoortseweg. Vanuit Apeldoorn Amersfoortseweg (N344) richting hotelrestaurant de Echoput. Vóór de Echoput, bij de eerste vluchtheuvel, is rechts de grindweg naar Elspeet. Vóór het wildrooster is rechts een kleine parkeerplaats. Voor deze excursie dient u zich aan te melden.

Zaterdag 12 oktober 2013.

Dialezing door: de heer en mevrouw Maassen.

Titel: "Groen door Oranje".

Deze indrukwekkende dialezing is ontstaan naar aanleiding van het boek dat Berthus en Ini Maassen hebben uitgebracht met de zelfde titel.

In de dialezing 'Groen door Oranje' wordt een historisch beeld geschetst van het ruim 10.000 ha grote bos- en natuurgebied, beter bekend als het Kroondomein, met daarin dorpen als Niersen, Gortel en Hoog Soeren. De diaserie is vooral bedoeld als een eerbetoon aan die generaties arbeiders en hun kinderen, die na de Markewet van 1886 van de paarse Veluwe (heide) een groene Veluwe (bos) hebben gemaakt. De nadruk ligt op de periode 1900-

1960, waarbij de aandacht vooral uit gaat naar het dagelijks bestaan van de werknemers in alle rangen en standen. Ook komen zaken als de eigen wijkverpleging van Het Loo, de hiërarchische verhoudingen binnen het landgoed en de situatie onder de Duitse bezetter aan de orde. Veel aandacht is er voor de jacht, de hakhoutcultuur en de befaamde bosbesenpluk. Bij het ontstaan en de ontwikkeling van het landgoed hebben de Oranjes, en dan vooral Koningin Wilhelmina en Prins Hendrik, een prominente zonet alles beslissende rol gespeeld.

Unieke oude opnames zult u te zien krijgen. Op deskundige en spraakmakende wijze aan elkaar gepraat door Berthus Maassen. **Aanvang 14.00 uur in het Dorpshuis Ugchelens Belang, Bogaardslaan 81, 7339 AN Ugchelen (Apeldoorn).** Vanuit Apeldoorn te bereiken met bus 10. Aanmelding niet nodig.

Zaterdag 8 maart 2014.

Beamerlezing door: Mark van Essen.

Titel: "Romantiek op de Veluwe".

Al jong trok Mark van Essen (1984) met regelmaat de natuur in. Zijn wandelingen door de Veluwe bossen en de kennismaking met het wild groeiden uit tot een passie voor landschap- en natuurfotografie. Steeds vaker bracht hij tijd door in de natuur. Elke opname symboliseert een beleving, of eigenlijk een heel verhaal. Beleving staat voor hem centraal en is belangrijker dan het uiteindelijke beeld. Mark is altijd op zoek naar sfeervolle momenten.

Silhouetten van imposante edelherten in het duister, nevels boven de paarse heide en gouden zonnestrallen in een donker herfstbos. Deze middag vertelt Mark van Essen over romantiek op de Veluwe aan de hand van zijn belevingen en prachtig beeldmateriaal.

Meer informatie en beeldmateriaal is te vinden op www.markvanessen.nl

Aanvang 14.00 uur in het Dorpshuis Ugchelens Belang, Bogaardslaan 81, 7339 AN Ugchelen (Apeldoorn). Vanuit Apeldoorn te bereiken met bus 10. Aanmelding niet nodig.

Bijzondere waarnemingen

Begin 2012

Door Harry Kerksen.

Tijdens de koude periode van begin 2012 hebben we de haard lekker opgestookt en het ons binnen behaaglijk gemaakt. Maar als je een poos zo hebt gezeten en wat gelezen en andere dingetjes gedaan hebt, sta je weer op om de benen even te strekken. Dan loop ik meestal naar het achterraam en kijk daar naar buiten of ik wat zie. Meestal zitten er wel eekhoorns of spechten op het voer, evenals veel andere soorten vogels. Maar plots werd mijn aandacht getrokken door iets wat bewoog bij mijn schuurdeur. Het bleek een muisje te zijn dat daar een beetje aan het scharrelen was. Dat had hij beter niet kunnen doen. Want niet alleen ik, maar ook een Vlaamse gaai had het muisje gezien. Hij dook er op af en met een paar pikken op de kop was het muisje niet meer. De Vlaamse gaai zat eens even rustig rond te kijken en vloog even later met het muisje weg. Een drama in je eigen tuin, maar ja, de een z'n dood is de ander z'n brood zullen we maar zeggen. Maar zielig vond ik het wel (voor het muisje dan).

10 en 14 mei

Door Henry Kats.

Het was op 10 mei dat ik weer naar mijn nestkastengebied ging om de nestkasten te inventariseren. De boomklever, koolmezen en pimpelmezen hadden inmiddels jongen. De bonte vliegenvangers hadden hun eieren gelegd en waren begonnen met broeden. Ik liep door het gebied toen mijn oog viel op een wat kale plek op de grond. Die was duidelijk niet bezocht door wilde zwijnen. Al gauw zag ik een paar kogels liggen. Na wat aarde weggeveegd te hebben kwam ik een paar pakketjes met kogels en wat losse kogels tegen, bij elkaar ongeveer 40 stuks. Hoewel ik daar niet veel verstand van heb, ging ik er van uit dat het mitrailleurkogels waren. Aan de onderzijde zaten verroeste klemmen. In de pakketjes zaten de kogels met de punten om en om. Waar-

schijnlijk is er een gelukszoeker met een metaaldetector bezig geweest. In de verdere omgeving was er geen grond omgewoeld.

Aangezien ik dacht dat dit wel eens gevaarlijk zou kunnen zijn, heb ik de politie gebeld, uiteraard niet via 112 maar via de meldkamer. Ik werd na een aantal minuten wachten doorverbonden met een telefoniste die mij vragen ging stellen. Nadat ik haar het een en ander had uitgelegd kwamen er vragen.

Vraag telefoniste: "Waar bent u"?

Mijn antwoord: "In het bos bij Radio Kootwijk.

Telefoniste: "Waar zei u, Radio Kootwijk?"

Antwoord: "Dat is correct".

Telefoniste: "Ik ga even googelen".

Telefoniste na een tijdje: "Ik heb Kootwijk gevonden, waar bent u precies"?

Antwoord: "In Radio Kootwijk, dat ligt tussen Kootwijk en Apeldoorn".

Telefoniste (blij): "Ja, ik heb het gevonden, kunt u omschrijven waar u zich bevindt?"

Antwoord: "moeilijk, ik heb mijn GPS niet bij me dus ik kan u de coördinaten niet geven".

Telefoniste: "Daar zou ik hier toch niets aan hebben, kan ik u terugbellen dan ga ik eerst even overleggen".

Zij had inmiddels mijn mobiele nummer getraceerd en vroeg of dat klopte. Ik ben weer verder gegaan met de inventarisatie tot mijn mobieltje zich meldde, politie Apeldoorn.

Politie: "We zijn naar u onderweg, waar kunnen we u treffen"?

Ik legde uit waar mijn auto stond, hoe deze er uit zag en dat ik daar naar toe zou komen. Ik zag de politiewagen al voor mijn auto staan toen ik er aan kwam. Met de politie ben ik naar de vindplek gegaan.

Politie: "Dit is inderdaad munitie, ik zal even met kantoor bellen wat we het beste kunnen doen". Een van de politieagenten had ondertussen een papieren zak gepakt om de kogels eventueel daar in te doen. Na even wachten kreeg de agente waarschijnlijk iemand van de EOD (explosieven opruimingsdienst) aan de telefoon.

Er kwamen vragen die de agente aan mij door souffleerde.

EOD - Politie: "Hoe lang zijn de kogels"?

Mijn antwoord: "ongeveer 8 tot 10 cm".

EOD - Politie: "wat is de diameter en zit er een punt aan"?

Antwoord: "Ongeveer 12 mm en er zit een punt aan van ongeveer 2 - 2,5 cm".

EOD - Politie: "Hoeveel kogel liggen er"?

Antwoord: "ongeveer 40 stuks".

Inwendig had ik pret, ik dacht onwillekeurig aan een cabaretstukje van Henk Elsink over het onschadelijk maken van een tijdbom. Een brigadier was aan de telefoon met agent Bakema die een tijdbom had gevonden en deze via telefonische instructie onschadelijk moest maken. Ik liet de naam Bakema vallen maar ik merkte direct dat deze politiemensen daar nog nooit van hadden gehoord. Het is ook wel lang-geleden-cabaret uit mijn tijd.

Na overleg werd besloten dat ik de munitie tussen een paar bomen zou leggen en zou afdekken met een heideplag. Binnen vijf dagen zou de EOD contact met me opnemen om de munitie te ruimen. Op 14 mei, ik was met Wim Fiets naar de Loernermark om de vorderingen van de nieuwe te bouwen wildkansel te fotograferen, werd ik gebeld door de politie. Of ik naar Radio Kootwijk kon komen, de EOD was onderweg. Kort nadat ik was gearriveerd in Radio Kootwijk kwam een politiewagen met daarachter een vrachtwagen van de EOD. Daar gingen we het bos in, ik voorop, daarachter de politiewagen, gevolgd door de EOD-vrachtwagen. De munitie is in een munitiekist gedaan en zal vernietigd worden. Voor iedereen een leuke werkmiddag met prachtig weer.

13 mei

Op 13 mei 2012 ging Harry Kerksen met een kennis een dassenburcht controleren. Hierbij zijn verhaal:

De burcht was al jaren niet meer in gebruik en lag erg afgelegen. Maar ook al is hij niet meer in gebruik, je moet hem wel elk jaar controleren, want de dassen kunnen maar zo weer terugkomen. Na ons door dicht struikgewas en laag hangende takken geworsteld te hebben, kregen we de burcht in zicht. Hij zag er erg verlaten uit en er was niet veel meer van over. Terwijl we zo bezig waren, kijk je natuurlijk ook om je heen. Mijn maat zegt op een gegeven ogenblik: "Daar beweegt wat". Gelukkig draag ik meestal mijn verrekijker met me mee, alsmede mijn videocamera. Na turen door de verrekijker kwamen we tot de conclusie dat het iets kleins moest wezen, het kwam niet boven de bosbessenstruiken uit. Dus maar eens aan een nader onderzoek onderwerpen. Voorzichtig zijn we daar na toe gelopen en wie schetst onze verbazing en verwondering: een net geboren edelhertenkalf! Het was nog nat van de vliezen en probeerde op te staan. Dat lukte wel maar het zwalkte heen en weer als een dronkenlap. Lopen was er nog helemaal niet bij. Bang was het ook helemaal niet, het kalf wist nog niets van mensen. We keken in het rond en zagen de moeder zo'n 50 meter verderop ons nauwlettend in de gaten houden. Ik heb prachtige opnamen kunnen maken van het kalf en toen zijn we maar weer gauw weggegaan. De verdere controle van de dassenburcht komt op een later moment wel weer. Een schitterende ervaring die je niet vaak zult mee maken, ook de "professionals" niet.

30 juni (foto's bij dit artikel zijn gemaakt door William Fick).

Een andere bijzondere waarneming heeft een van onze donateurs en vrijwilliger William Fick gedaan op 30 juni 2012. Een ringslang die een bruine kikker opeet. Op zich iets wat regelmatig voorkomt maar als je dit ziet en een foto-toestel bij je hebt en er dan ook nog prachtige opnames van kan maken, dan is dat zeker een bijzondere waarneming.

De ringslang (*Natrix natrix*) is ongevaarlijk en niet giftig. Het is de enige waterslang die we in ons land hebben. Ze kunnen in lengte variëren van 90 - 120 cm en hebben net zoals de gladde slang een ronde pupil. Kenmerkend voor de ringslang is een gele en zwarte ring achter de kop. Op het menu van de ringslang staan onder andere: salamanders, padden, kikkers, vissen en af en toe een muis of hagedis. De paartijd is eind april, vanaf eind juni worden tientallen eieren afgezet onder mos, schorsafval, mesthopen en afgestorven plantaardig materiaal. Eind augustus, begin september komen de jonge slangen uit de eieren. Ringslangen komen voor op vochtige plaatsen, de overgangen van zandgrond naar veen- kleigrond, laagveengebieden en warme plekjes in de buurt van stilstaand en stromend water. Deze dieren kunnen uitstekend zwemmen en ongeveer een half uur onder water blijven op één long. De longen van de slangen zijn lang en smal en lopen door tot in de staart. De linkerlong is niet ontwikkeld, de rechterlong zorgt voor de ademhaling. Op deze wijze kan een slang blijven ademen terwijl hij zijn prooi doorslikt. Zouden beide longen ontwikkeld zijn dan zou tijdens het slikken, dat wel een half uur kan duren, de longen dichtgedrukt worden waardoor de slang zou stikken.

Van onze drie inheemse slangen: de adder (*Vipera Berus*), de gladde slang (*Coronella austriace*) en de ringslang (*Natrix natrix*) is de adder de enige echt giftige slang. Alle drie de slangen komen voor op de Veluwe aangezien diverse plaatsen op de Veluwe in grote mate voldoen aan de biotoop die de slangen eisen. De temperatuur is bepalend voor de ontwikkeling van de eieren. Door evolutie hebben juist deze drie slangen zich aangepast aan de koudere streken (gladde slang en adder: eierlevendbarend, ringslang:

eieren ontwikkelen zich in broeiplaatsen). Onze slangen houden alle drie een winterslaap, vaak in groepen. Het kan voorkomen dat adders, ringslangen en gladde slangen gezamenlijk overwinteren. Ook worden er wel padden en hagedissen bij de slangen waargenomen, dieren die in de zomer graag gegeten prooidieren zijn. Reptielen zijn koudbloedige dieren die pas actief worden als ze de eerste lentezon voelen. Tijdens hun eerste uitstapje uit hun overwinteringsplaats rollen de slangen zich zo dicht mogelijk op teneinde een maximum aan zonnestralen op te vangen. Zo'n zonnebad duurt in het begin van de lente ongeveer 2 à 3 uur. Ze blijven onbeweeglijk liggen, hoe langer de zon schijnt des te langer duurt het zonnebad. Slangen hebben geen uitwendig gehoor maar zijn erg gevoelig voor trillingen. Die nemen ze waar via de onderkaak en ze registreren ze in het gehoororgaan in de schedel. Het lichtste stapje op de grond kunnen ze op deze wijze opmerken. Met zijn tong proeft en ruikt de slang en hij geeft de informatie door aan het orgaan van Jacobsen. Dit zeer gevoelige orgaan zit in de schedel tegen het gehemelte en geeft zijn waarnemingen via de zenuwbanen door aan de hersens. Een slang heeft wel neusgaten maar zijn reukorgaan is onderontwikkeld. Een duidelijk verschil tussen slangen en hagedissen zijn de oogleden. Bij hagedissen zijn deze beweegbaar, bij slangen zijn deze over de ogen dichtgegroeid en zijn doorzichtig geworden, de ogen zijn zeer goed ontwikkeld. Onze slangen vervellen ongeveer drie keer per jaar, de huid scheurt bij de bek en de slang kruipt er uit. Zijn huid is zeer gevoelig en sterk.

Kraamzorg bij de SBDV

Toos en Dick Klapwijk

Bij het lezen van de titel van dit stukje denkt u misschien: Hé, is er een nieuwe activiteit geboren bij de SBDV? Wel, aan activiteiten is geen gebrek. Maar hier gaat het om een kraam (of zo u wilt een stand) op buitenactiviteiten van andere organisaties waar de SBDV zich aan de bezoekers wil laten zien. U kunt denken aan Staatsbosbeheer of een Bijenmarkt. Aan de hand van (stukken van) een gewei, gebruiksvoorwerpen gemaakt van botten of haren van dieren, opgezette dieren, uitgeplozen uilenballen, bijzondere stenen, foto's en documentatie krijgt de bezoeker een interessant kijkje op wat de natuur ons kan bieden. Enthousiaste bestuursleden vertellen over wat er zoal op de kraam ligt: het vrijwilligerswerk dat wordt gedaan, excursies en dia-middagen die worden georganiseerd en de mogelijkheden de SBDV te steunen door donateur te worden.

Dit voorjaar is ons gevraagd of we het leuk zouden vinden een keer als inval-ler te helpen in de kraam. Ja, dat leek ons heel leuk. Maar dan wilden we wel graag hulp van ervaren mensen. Henry Kats heeft ons daarbij heel goed gesteund en ook later met René Wervers konden we weer heel wat opsteken.

Inmiddels mochten we al een paar keer mee: De Bijenmarkt in Uddel, bij Staatsbosbeheer op het Leesten, de Bijenmarkt in Ugchelen en bij het einde van de zomertijd tijdens de Nacht van de Nacht met Staatsbosbeheer in Kootwijk. Dit laatste was een avondprogramma waar circa 350 bezoekers zijn geweest die een wandeling in het donker over het Kootwijk-kerzand konden maken onder leiding van IVN-gidsen. Diverse organisaties hielden presentaties op het gebied van de sterren en planeten. Onze kraam trok, zoals we nu al vaker meemaakten, ook hier veel belangstelling.

Het is elke keer heel leuk de reacties te horen van de bezoekers en zeker ook de kinderen op al het materiaal dat op de kraam ligt. We proberen zo goed mogelijk alle vragen te beantwoorden en vertellen over onze ervaringen met het werk dat we op de zaterdagochtenden doen met het opschonen van de hei. Soms worden bezoekers zo enthousiast dat ze willen meedoen met dat

werk of nemen ze een boekje of folder mee en een kaartje met het webadres. Een mooie manier om de natuur en het werk van de SBDV meer bekendheid te geven. Ook heel leuk is het als kinderen op de kraam door het vergrootglas de inhoud van een uilenbal kunnen bekijken en ontdekken dat er aan een vogelpootje nog een ringetje zit. Dat laatste is onderdeel van een waar kunstwerkje dat Wim Fiets heeft gemaakt waarbij de inhoud van vier uilenballen op een leisteen zijn gelijmd. Er liggen schedels van zwijnen, vos, marter, een gewei dat door Henry overdwars is doorgezaagd, kortom te veel om op te noemen. Soms herkennen mensen de voorwerpen die er liggen en vertellen daar dan weer hun eigen ervaringen bij, zoals een schilder die heel veel van de kwaliteit van het haar van kwasten wist te vertellen. Of iemand die aan de vorm van de tandjes in het gebit van een muis de soort muis kon herkennen.

Natuurlijk ontbreken de verhalen van bezoekers niet over bijzondere ontmoetingen die ze hebben gehad met herten, zwijnen of andere bosbewoners, soms tot in de achtertuin aan toe. Iemand vertelde dat hij 's morgens wakker werd van het geluid van een nachtzwaluw en dat is al heel bijzonder als je dat een keer hoort, zeker als dat in je achtertuin gebeurt. Bij de Nacht van de Nacht stonden een paar opgezette uilen op de kraam waaronder de bosuil. Enkele bezoekers vertelden dat ze tijdens de wandeling de bosuil hadden gehoord. Ze vonden het dan ook heel interessant dat ze deze uil, al was die dan opgezet, nu ook konden zien.

Het meehelpen met de kraam van de SBDV is voor ons een heel leuke en leerzame ervaring geweest. U kunt op natuuractiviteiten in onze regio zomaar een keer deze kraam tegenkomen. Een bezoekje is dan zeker de moeite waard. We hebben begrepen dat de SBDV nog meer materiaal heeft om te laten zien, dus laat u ook een keer verrassen!

Nestkastenproject Radio Kootwijk

Joop Rolfes

Zoals u van ons gewend bent krijgt u ook nu weer een overzicht van de resultaten van, voor zover mij bekend, het langst lopende project binnen onze stichting namelijk: het nestkastenproject in het natuurgebied rond Radio Kootwijk. We hebben het gebied in zes delen verdeeld. Over het totale gebied hangen ongeveer 150 nestkasten. Deze kasten hangen er voor verschillende vogelsoorten zoals mezen, boomklevers, gekraagde roodstaarten, en uilen. Maar er hangen ook kasten voor de draaihals. Het is een kleine vogel die niet op een specht lijkt. Wat kleuren en tekening betreft lijkt hij wat meer op een nachtzwaluw. Het bijzondere van deze specht is dat hij niet hakt zoals de andere spechten doen. Hij eet mieren op de grond en op de schors van de boom. In de winter zou hij dus geen voedsel kunnen vinden, vandaar dat deze specht als enige specht in ons land naar het zuiden vertrekt.

Gedurende het broedseizoen worden deze kasten regelmatig gecontroleerd door een aantal enthousiaste vrijwilligers. We hebben de laatste jaren last gehad van predatie door boommarters, maar nu zijn er maatregelen genomen om dit tot een minimum te beperken.

Wat wel leuk is om te vermelden, is dat de grote bonte specht heeft gebroed in een mezenkast. Bij de diverse inventarisatierondes zijn er regelmatig edelherten, wilde zwijnen en reeën waargenomen. Door omstandigheden zijn de uilenkasten het afgelopen broedseizoen niet geïnventariseerd.

De resultaten van het broedseizoen 2012 zijn:

2012	1e legsel
Koolmees:	107 paar met 615 jongen
Pimpelmees:	24 paar met 217 jongen
Bonte vliegenvanger:	36 paar met 185 jongen
Boomklever:	14 paar met 91 jongen
Grote bonte specht:	1 paar met 2 jongen

2011	1e legsel
Koolmees:	87 paar met 534 jongen
Pimpelmees:	18 paar met 156 jongen
Bonte vliegenvangers:	53 paar met 288 jongen
Boomklever:	7 paar met 47 jongen
Bosuil:	1 paar met 2 jongen

Muizenissen

Henk Bonekamp

Geen getob, gepeins of gepieker, maar letterlijk “muizennesten”. De aanleiding van dit verhaaltje is onze jaarlijkse gezellige bijeenkomst voor vrijwilligers. De bosschuur is niet meer beschikbaar en we zitten in een lokaal van het natuurhuis. Kan natuurlijk niet tippen aan de schuur in de boswachterij met zijn geweien en gereedschappen maar het is een prima alternatief. In het lokaal staat een soort terrarium met mini dwergmuisjes. Het is een hoog terrarium met een grote bos riet erin. De muisjes klauteren met de staart als extra handje tussen de rietstengels. Je kunt er geen genoeg van krijgen om er naar te kijken.

Ineens moet ik aan lang geleden denken (toen de adelaars nog nesten bouwden in de baarden van de reuzen). De huidige wijk Zevenhuizen, waar ik geboren en getogen ben, ligt nog ver van het dorp Apeldoorn en is landelijk gebied. Mijn broers en ik scheumen vaak langs slootkanten, knotwilgen en elzen- en eikenbomen, steken af en toe een slootkant in de fik en zoeken vogelnesten. In de meidoornheg rond onze moestuin zit een bal hooiachtig materiaal. Wat is dat? Voorzichtig om ons niet te bezeren plukken wij de “hooibal” uit de heg. Die zit nog behoorlijk vast aan de heggentakken. De bol is vrij zwaar voor een hooibal. Voorzichtig plukken wij de bal uit elkaar, wat best een beetje spannend is. Geen idee wat erin zit. Wat blijkt: een muizenest met een stuk of acht pinknagelgrote jonge muizen!! Wij hebben genoeg liefde voor de natuur meegekregen, dit hebben we niet gewild en geweten. Wat nu? Voorzichtig leggen we de bol weer min of meer intact in de heg, hopende dat het goed komt. Dit alles zie ik voor me bij het zien van de muizen in het terrarium in het lokaal in het natuurhuis.

Ik loop op een winteravond, met onze boerenfox Donald, door de besneeuwde weilanden. De hond is uiteraard los, hij heeft nooit een riem omgehad denk ik. Het is volle maan en je kunt bij wijze van spreken de krant lezen. “Traumhaft schön” is het woord dat onze Tirolse gids ooit veelvuldig gebruikte. In een ruige wei met hoge pollen gras gaat het hondje “muizen” Hij staat doodstil, met scheef kopje, te luisteren. Hoort hij iets onder de sneeuw? Met een boog springt hij op de kop in de sneeuw, schudt met de kop en slikt een muis door. Ik heb het later wel eens een vos zien doen. Toen de sneeuw na een vrij lange periode was weggesmolten kwam er een wir-war van muizenpaadjes in beeld. De muizen hadden zich tijdens de sneeuwperiode zo te zien prima vermaakt. Op de Donald-acties na natuurlijk.

Onze overburen hadden een paar varkens, postduiven, een hok vol kippen en uiteraard ook een boerenfox. Een goeie rattenvanger volgens zeggen. En uiteraard, met al dat vee, ook veel muizen. Een raampje van het kippenhok miste, precies op de goeie hoogte, een hoekje van een ruit. Hier paste precies de loop van de windbuks doorheen. Was dit toeval of hadden de buurjongens dit op hun geweten? Doodstil stonden we hier te wachten, de windbuks in aanslag, wachten op een muis. Pets!! Meestal mis maar soms ook raak. Er waren meerdere jongens met een windbuks in de buurt. Wij ook.

Nog even een versje van Kees Stip:

*Ik vluchtte, sprak een kleine muis,
Bij mijn geboorte reeds van huis.
Zo ook mijn broertjes en mijn zusjes,
Hoe warm ook en hoe knusjes,
Gaven het ouderhuis de bons.
Want vader at beschuit met ons.*

Wildobservatiepost Loenermark geopend

Henry Kats.

In ons boekje SBDV 2012 hebben we u laten weten dat onze Stichting een geldbedrag gegeven had aan Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen voor de realisatie van een wildobservatiepost in de Loenermark. Uiteraard zijn hier meerdere sponsors bij betrokken want er zijn veel kosten aan verbonden. Begin 2011 vroeg Geldersch

Landschap studenten van Hogeschool Larenstein ontwerpen te maken voor een wildobservatiepost. Eén ontwerp, van Simon Marsman, is uitgekozen en op drie Veluwe terreinen toegepast. Hij bedacht een duurzame, degelijke, robuuste observatiepost die opgaat in zijn omgeving. De wildobservatieposten zijn door medewerkers van Geldersch Landschap gemaakt van larikshout uit eigen bos. De realisatie van de wildobservatieposten is mogelijk gemaakt door geld van de provincie Gelderland, de Nationale Postcode Loterij, een eigen bijdrage van Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen en door een bijdrage van de Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe. Over de besteding van onze bijdrage aan de realisatie van de wildobservatiepost, is overleg gepleegd met Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen.

Het bedrag dat onze Stichting heeft gegeven is gebruikt voor de realisatie van een verhard gravelpad vanaf de parkeerplaats naar de wildkansel. Dank zij onze bijdrage is het nu mogelijk dat mensen met rolstoelen of rollators zonder obstakels vanaf de parkeerplaats in kort tijd naar deze wildobservatiepost kunnen gaan. Er zijn op diverse hoogtes kijkgaten in het wildscherm gemaakt. Symbolisch zijn op 6 september 2012 de drie nieuwe wildobservatieposten geopend.

De bijeenkomst werd begonnen met een toespraak door dhr. Peter van Tweel, directeur van Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen, gevolgd door een toespraak van de nieuwe burgemeester van Apeldoorn, drs. J.C.G.M. (John) Berends, en een wethouder uit Epe. De openingsceremonie werd afgerond met het planten van enkele boompjes. Een week eerder hadden vrijwilligers van onze stichting, samen met de boswachters van de Loenermark, allerlei boompjes geplant om de zijanten en achterkant van de wildobservatiepost wat af te schermen waardoor de observatiepost meer in de omgeving ingesloten wordt. De observatieposten op de Loenermark en in het Wekeromse Zand (bij Wekerom, gemeente Ede) zijn vrij te bezoeken. De observatiepost in De Dellen (gemeente Epe) ligt in het rustgebied en kan alleen onder begeleiding van de boswachters van het Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen worden bezocht.

Waarschijnlijk zal een vierde observatiepost gerealiseerd gaan worden op het landgoed Staverden. De wildobservatiepost in de Loenermark ligt bij de parkeerplaats "Het Dichte gat" aan de Groenendaalseweg, schuin tegenover het Ereveld Loenen. Op de wandelfolder van de Loenermark staat de exacte locatie van de wildobservatiepost aangegeven. Downloaden kan gratis via www.moogelderland.nl.

Paradox

René Wervers.

Ik ben gevlucht vanuit het westen naar het oosten door de oprukkende bakstenen maar met name door de liefde voor Cervus Elaphus: het Edelhert. Inmiddels zijn wij enigszins ingeburgerd en hebben we een stuk grond met kraakpand en bouwvallige schuren gekocht. We hebben alles gesloopt, overbodige struiken verwijderd, behalve die ene vuilboom. De vuilboom is bijzonder geliefd bij de bijen, dus die mooie tweestam blijft staan.

Maar na een koude nacht, gevolgd door een prachtige ochtend blijkt dat de zo gewaardeerde vuilboom zwaar gehavend met één stam tegen de vlakte ligt. “De jeugd”, schiet er door m’n hoofd! Kunnen ze nu niks ongemoeid laten? Het is wel opvallend dat de bordjes “verboden toegang” er nog hangen. Toen ik uit gemopperd was, ben ik maar aan de slag gegaan.

Twee dagen later is ook de andere stam gesloopt, de top eruit (zoals we in het bos vaak bij de Lijsterbes zien), de schillen hangen erbij. Gebalde vuisten! Maarrr de bordjes hangen er nog steeds keurig en die worden toch meestal als eerste vernield. Nog eens goed kijken. Verrek, op de oprit ligt boonsel, uitwerpselen van, u raadt het al, mijn geliefde Edelhert. De putjes in de keutels tonen volgens de experts aan dat het een mannetje is. Onze schaapherder Theo weet te vertellen dat niet alleen de vuilboom een beurt heeft gehad maar ook de eikenboom, en verder de aanwezige vlieren waarvan de takken er nu bij hangen (en de bessen van de vlier zijn verdwenen, dus vlierbessensap kunnen we vergeten).

Van droom naar nachtmerrie? Hoe moet het nu met die geplande boomgaard met jonge fruitbomen? Dat is eigenlijk toch een fantastisch dilemma, veroorzaakt door zo’n prachtige geweidrager! Dat had ik nooit kunnen dromen. Enne, de jeugd is zo slecht nog niet.

Vrijwilligerswerk in natuurgebieden 2013 en (begin) 2014

Vertrektijden voor Noorderhei en Tongerense heide om 08.30 uur vanaf parkeerplaats Restaurant Le Triangle aan de Elburgerweg 1, hoek Zwolseweg in Wenum/Wiesel. Van daar gaan we met zo min mogelijk auto’s naar de heide.

Op onderstaande data gaan we vrijwilligerswerk verrichten in natuurgebieden. Iedereen is daarbij van harte welkom, of u nu af en toe eens kunt of altijd! Met elkaar kunnen we er voor zorgen dat de heidegebieden met hun specifieke flora en fauna bewaard blijven. We werken van **09.00 uur tot ongeveer 12.00 uur**. Er is bij veel natuurbeherende instanties te weinig geld om alles te realiseren wat men wil. Of het nou Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen, Staatsbosbeheer of Natuurmonumenten is, allemaal maken ze graag gebruik van vrijwilligers. Iedere vrijwilliger werkt rustig in zijn/haar eigen tempo. Halverwege pauzeren we voor koffie, thee of fris. Catering hebben we niet dus u wordt geacht zelf drinken en/of versnaperingen mee te nemen. Vaak is er na het werk nog even gelegenheid om een stukje door het gebied te wandelen. We werken volgens de Gedragscode Natuurbeheer, het gevolg hiervan is dat we in de broedperiode van de vogels niet op de heide werken.

Tongerense heide (handboek **Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen** blz. 49 t/m 52), een prachtig overgangsgedebied tussen enerzijds hoger gelegen bos en soortenrijke heide met vennen en anderzijds lager gelegen hei, schrale graslanden met veentjes, poelen, brongebieden, kwelbeken en sloten. Om de heide in stand te houden verwijderen we daar de opslag van grove den en berk. Opgave vooraf is niet nodig.

Data: zaterdag 26 januari, 16 maart, 22 juni, woensdag 11 september, zaterdag 19 oktober, 30 november, 25 januari 2014, 15 maart 2014.

Noorderheide (Staatsbosbeheer), in dit gebied zijn we bezig met verschillende werkzaamheden zoals poelen schonen, de heide ontdoen van opslag van grove den. Vaak zien we tijdens ons werk het aanwezige wild. Opgave vooraf is niet nodig.

Data: **zaterdag 5 januari, 16 februari, 13 april, 31 augustus, 5 oktober, 9 november, 4 januari 2014, 15 februari 2014**. Verzamelen op de parkeerplaats van Restaurant Le Triangle of om 08.45 uur op de parkeerplaats aan de weg Vierhouten - Emst, bij de ingang van het Vierhouterbos (dus niét de parkeerplaats bij Gortel / Tongerense heide). Van daar gaan we naar het werkgebied.

Zandhegge (handboek **Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen** blz. 66/67), een vliegdennebos met twee heideveldjes, door een historische zandstuifwal gescheiden van aangeplant naald- en loofbos, hakhout en cultuurgrond met lanen en singels. Het gebied is beperkt toegankelijk. De heideveldjes liggen in het niet toegankelijke terrein. Evenals op de Tongerense heide en de Noorderheide zorgen we dat opslag van deze heideveldjes wordt verwijderd. Verder onderhouden we een grafheuvel nabij de Wieselseweg. Datum: zaterdag **14 december**. Verzamelen om **09.00 uur** bij de slagboom van Geldersch Landschap (ingang Zandhegge in de bocht naast de Koninklijke Houtvesterij Het Loo), aan de Greutelseweg in Wenum/Wiesel.

U mag zelf voor koffie e.d. (een stoeltje of stuk plastic om op te zitten tijdens de werkpauze is erg prettig). U hoeft zich niet aan te melden en bent altijd welkom!

Landelijke Natuurwerkdag zaterdag 2 november. Wilt u in een natuurgebied ergens in Nederland die dag vrijwilligerswerk doen, kijk dan voor meer informatie op www.natuurwerkdag.nl

LET WEL! Er komt slechts één boekje van onze stichting per jaar uit, dat heeft u nu voor u. Daar staat het vrijwilligerswerk voor het gehele jaar in vermeld. U kunt dus de data voor het hele jaar in uw agenda noteren en/of doorgeven aan een ander.

Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe: info@sbdv.nl <http://www.sbdv.nl>

Postbus 103
7300 AC Apeldoorn

tel: 055-3558686 of
tel: 06-53435237

Giften

Als u een gift doet, mag u die misschien aftrekken in uw aangifte inkomstenbelasting. Voor het aftrekken van gewone en periodieke giften gelden verschillende voorwaarden. Een belangrijke voorwaarde voor het aftrekken van een gewone gift is dat u deze moet doen aan een algemeen nut beogende instelling (ANBI).

ANBI staat voor: algemeen nut beogende instelling. Een ANBI is een kerkelijke, levensbeschouwelijke, charitatieve, culturele of wetenschappelijke instelling, of een instelling die op een andere manier bijdraagt aan het algemeen nut. De Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe is door de Belastingdienst goedgekeurd als ANBI. Het ANBI nummer van de Stichting is: 8166.63.452

Overzicht activiteiten in 2013 en begin 2014:

2013

05 januari	vrijwilligerswerk Noorderhei.
26 januari	vrijwilligerswerk Tongerense heide.
16 februari	vrijwilligerswerk Noorderhei.
09 maart	dialezing door: dhr. Jan Huttinga.
16 maart	vrijwilligerswerk Tongerense heide.
13 april	vrijwilligerswerk Noorderhei.
20 april	excursie wildobservatiepost Loenermark
13 mei	maandag: excursie Paleispark Het Loo.
15 juni	* Buitendag Staatsbosbeheer (schaapscheerdersfeest) Hoog Buurlo.
22 juni	vrijwilligerswerk Tongerense heide.
06 juli	excursie Uddeler heide.
31 augustus	vrijwilligerswerk Noorderhei.
11 september	woensdag: vrijwilligerswerk Tongerense heide.
21 september	* Honingmarkt en hobbymarkt in Ugchelen.
25 september	woensdag: bronstexcursie Kroondomein.
05 oktober	vrijwilligerswerk Noorderhei.
12 oktober	dialezing door: dhr. en mevr. Maassen.
19 oktober	vrijwilligerswerk Tongerense heide.
02 november	Landelijke Natuurwerkdag.
09 november	vrijwilligerswerk Noorderhei.
30 november	vrijwilligerswerk Tongerense heide.
14 december	vrijwilligerswerk Zandhegge.

2014

04 januari	vrijwilligerswerk Noorderhei.
25 januari	vrijwilligerswerk Tongerense heide.
15 februari	vrijwilligerswerk Noorderhei.
08 maart	dialezing door: Mark van Essen.
15 maart	vrijwilligerswerk Tongerense heide.

** Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe aanwezig met voorlichtingstand, zie publicaties in de dagbladen!*

Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe

opgericht 4 juni 1986
Ingeschreven bij de Kamer van Koophandel
onder nummer S 41040043

**Doel: Bescherming en behoud van alle op de Veluwe
voorkomende diersoorten en hun natuurlijke omgeving.**

Bestuur:

Voorzitter	H. Bonekamp	tel: 055-3667617
Secretaris	H.L. Kats	tel: 055-3558686
Penningmeester	P.R. Wervers	tel: 055-5401081
Lid	W. Fiets	tel: 055-3556836
Lid	J. Rolfes	tel: 055-5413909
Beheerder website	P.A.G. Kats – Oostvogels	

SBDV – internetsite:

<http://www.sbdv.nl> of <http://www.stichtingbehoudierenwereldveluwe.nl>

Nieuwe donateurs aanmelden bij:

Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe
postbus 103
7300 AC Apeldoorn
055-3558686
e-mail: info@sbdv.nl (secretariaat)
e-mail: penningmeester@sbdv.nl

Donaties:	minimaal:	€ 5,- per jaar
	voor het leven:	€ 125,- eenmalig

Gironummer: 1946458
T.n.v. Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe,
Apeldoorn

ANBI nummer van de Stichting is: 8166.63.452

Drukwerk: Drukkerij Dijkgraaf-Rijsdorp BV